

הרב אריה כץ

שני הפסקי טהרה שרק אחד מהם טהור וספק איזה קדם

הצגת השאלה

אישה עשתה הפסק טהרה. כיוון שלא הייתה בטוחה שהוא תקין, עשתה הפסק טהרה נוסף (שתי הבדיקות נעשו לפני השקיעה). לאחר מכן נתנה לרב מורה הוראה את הבדיקות, והרב פסק שאחת הבדיקות טהורה והשנייה לא. האישה אינה יודעת מהי הבדיקה הראשונה ומה השנייה. האם היא יכולה לתלות שהבדיקה הטהורה הייתה האחרונה ולהתחיל לספור שבעה נקיים ממחרת, או שעליה לבצע שוב הפסק טהרה למחרת, ולהתחיל למנות נקיים באיחור של יום?

א. הגדרת הספק

לכאורה, יש לנו כאן ספק מדאורייתא: ספק אם הבדיקה השנייה הייתה הבדיקה הטהורה (ואז יכולה להתחיל למנות מייד שבעה נקיים), ספק אם הבדיקה השנייה הייתה בדיקה שאינה טהורה. מכיוון שקיימא לן 'ספקא דאורייתא לחומרא'¹, יש להחמיר ולחשוש שהבדיקה השנייה הייתה הבדיקה שאינה טהורה. אף על פי כן, נראה שיש מקום להקל בנידון שלפנינו משני טעמים:
(א) ייתכן שיש לומר 'ספק ספקא לקולא'.
(ב) נראה שיש כאן חזקה להקל.

ב. ספק ספקא לקולא

כאמור לעיל, אם נניח שהאישה ראתה את הדם בבדיקה הראשונה, עלתה לה הבדיקה השנייה, אולם גם אם נניח כי הבדיקה הראשונה הייתה טהורה והדם נמצא בבדיקה השנייה, לא ברור שיש כאן איסור דאורייתא. אמנם הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ט ה"א) כתב:

אין האישה מיטמאה מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה... ואם לא הרגישה, ובדקה ומצאה הדם לפנים בפרוזדור, הרי זה בחזקת שבא בהרגשה.

1. ביצה ג ע"ב.

מדבריו משמע, שבכל בדיקה פנימית יש 'חזקת הרגשה', שאוסרת מן התורה. כך גם כתב ה'חוות דעת'² שאין לעשות ספק ספקא על דם שנמצא בבדיקה פנימית, מכיוון שאין זה נחשב ספק אלא ודאי. על פי דברי ה'חוות דעת', פסק שו"ת 'הר צבי'³ שאין לצרף לספק ספקא את העובדה שבבדיקה פנימית האישה לא הרגישה ביציאת הדם, אלא יש להתייחס לכך כדם שחזקתו שבא בהרגשה.⁴ אף על פי כן, הגר"ע יוסף, בספרו 'טהרת הבית'⁵ הביא כמה אחרונים שסוברים שהאיסור בבדיקת עד הוא דרבנן, ולכן טען שיש כאן ספק אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן, ויש לצרפו לספק ספקא להקל. מעתה, לכאורה יש לנו ספק ספקא להקל:

(א) ספק אם הבדיקה הראשונה הייתה לא תקינה והשנייה הייתה תקינה, והאישה יכולה להתחיל לספור שבעה נקיים מהיום שלמחרת.

(ב) גם אם נאמר שהבדיקה השנייה לא הייתה תקינה, הרי האישה כבר הפסיקה בטהרה (בבדיקה הראשונה התקינה), ויש לנו ספק אם הדם על העד היה בהרגשה והאישה אסורה, או שהיה שלא בהרגשה, ואינה אסורה. גם אם נאמר שבכל מקרה דם בבדיקת עד אוסר, לכל הפחות מדרבנן, כתב הש"ך ב'כללי ספק ספקא' (יו"ד סי' רי כלל טז):

והיכא דיש כאן ספק ספיקא בעניין שהוא מותר מן התורה אלא שאסור מדרבנן, ואיכא ספיקא דרבנן לקולא - מותר.

דהיינו כאשר לפי אחד מהצדדים של הספק ספקא הדבר מותר לחלוטין, אף על פי שבצד השני בכל מקרה אסור, וכל הספק (בצד השני) הוא אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן, עדיין אומרים ספק ספקא להקל. הטעם לכך הוא שמן התורה יש לנו שני צדדים להקל, וספק ספקא לקולא. ואף על פי שמדרבנן יש רק צד אחד להקל - ספקא דרבנן לקולא. אמנם לא בכל מצב אומרים ספק ספיקא לקולא, ויש תנאים מתי ניתן להקל בכך.⁶ אולם כאן נראה שהתנאים הנדרשים מתקיימים: שני הספקות הם ספקות במציאות, משני שמות שונים, וכן מדובר ב'ספק ספקא מתהפך' - אפשר להתחיל עם כל אחד מהם: ספק אחד אם העד הבעייתי היה הראשון או השני, וספק שני אם הייתה הרגשה בבדיקת העד הבעייתי.

ג. חזקה להקל

כאמור לעיל, הספק של 'ספק הרגשה' אינו נחשב לספק לדעת חלק מהפוסקים. לכן נראה לצרף לכך עניין נוסף להקל: בין אם העד הראשון היה העד הטהור ובין אם העד

2. חוות דעת, סי' קפז ס"ק ת.

3. שו"ת הר צבי, יו"ד סי' קנב.

4. שו"ת הר צבי הביא לשיטתו גם את דברי הפלתי, יו"ד סי' קפג ס"ק א. אמנם עיון בדברי הפלתי מעלה, שהוא לא קרא לדם בבדיקת עד 'חזקה דאורייתא' אלא 'ספק דאורייתא', ואם כך לא ברור כיצד הר צבי צירפו לשיטתו שלא אומרים בזה ספק ספקא להקל, וצריך עיון.

5. טהרת הבית, ח"ב עמ' סו. ראה שהאריך בזה גם בח"א, עמ' יט-כא. מדברי האחרונים שהביא שם משמע שגם הסוברים שהאיסור בדם בבדיקת עד הוא מדאורייתא, סוברים (כשלא הייתה הרגשה) שיש כאן ספק דאורייתא ולא איסור דאורייתא ודאי.

6. פירוט התנאים מופיע בכללי ספק ספקא של הש"ך (ושאר נושאי הכלים לשו"ע שדנו בדבריו) על שו"ע, יו"ד סי' קי.

השני היה העד הטהור, בוודאי שהאישה הפסיקה בטהרה, ולכן היא יצאה מ'חזקת רואה דם' ל'חזקת שאינה רואה דם'. הספק שיש לנו הוא האם לאחר שהאישה יצאה מחזקה זו, היא חזרה שוב לראות דם או שלא חזרה לראות דם. באופן כזה לכאורה יש לנו להעמידה על החזקה, והיא חזקה שלא חזרה לראות דם (דהיינו שהעד השני היה העד הטהור, ולאחריו לא הייתה ראיית דם). מעבר לכך, לפני הבדיקה הטהורה הייתה חזקה שהאישה רואה דם, ובעצם יש לנו ספק מתי הפסיקה לראות דם - כבר בזמן הבדיקה הראשונה (אלא שלאחר מכן התחדש הדימום, ונצפה בבדיקה השנייה) או רק בזמן הבדיקה השנייה. אחד מכללי החזקות אומר לנו, שכשידוע שהחזקה השתנתה, אך לא ידוע מתי היא השתנתה, יש ללכת אחרי החזקה שהייתה עד השלב המאוחר ביותר שבו עדיין אפשר ללכת אחר החזקה.⁷ לכן אם הייתה מציאות א', ועכשיו בדקנו וגילינו שהמציאות היא ב', אבל איננו יודעים מתי היא הפכה מא' לב', אנו מתייחסים מבחינה הלכתית למציאות כאל א' עד לאותו רגע שבדקנו וגילינו שהיא הפכה לב'. אם כן, יוצא מכך שאף מצד כללי החזקות, יש לטעון ולומר שהפסק הטהרה הראשון היה הפסק הטהרה שאינו תקין, והפסק הטהרה השני היה התקין. ממילא האישה יכולה להתחיל לספור שבעה ימים נקיים כבר מהיום למחרת. אמנם קשה לסמוך רק על החזקה לבד, כיוון שבדיני חזקות יש פרטים מרובים, ודי בשינוי קטן כדי שנאמר שאין הולכים כאן אחר החזקה, אולם בצירוף שני הצדדים ביחד - ספק ספקא להקל וחזקה להקל, נראה שאפשר להתייחס בצורה ברורה להפסק הראשון כהפסק שאינו תקין ולהפסק השני כהפסק התקין.

ד. צורך בהפסק טהרה לאחר בדיקת עד שפסלה שבעה נקיים

נראה שאפשר לצרף לטעמים העיקריים הללו סניף נוסף להקל. בשו"ת 'אגרות משה' (יו"ד ח"ג סי' נה)⁸ הסתפק, אם אישה שראתה דם על גבי עד בדיקה במהלך שבעת הימים הנקיים, שדינה שסותרת את ספירתה וצריכה להתחיל מחדש, צריכה גם לעשות הפסק טהרה חדש, או שהיא יכולה להתחיל מייד שבעה נקיים מבלי לעשות שוב הפסק טהרה. וכך הסביר את הספק:

וטעם הספק אם נבטלה בזה שנמצא מראית דם על הבדיקה החזקה דנסתם מעינה, או שכיוון שלא ראתה ממש אלא על ידי הבדיקה שהכניסה בגופה וגם בחורין ובסדקין, ובלא זה לא היה יוצא הדם, שאין זה כדרך ראיות דם דיוצא הדם לחוץ מעצמו גם בסתם נשים, ובפרט באישה זו בפעם זו, שראייתה הייתה בראיית דם ממש וגם בשפע, לא נבטלה בזה החזקה דהייתה בהפסק הטהרה שנסתם מעינה, אלא שאירע לה עתה איזה שינוי, שאין לחוש בשביל זה לשמא יארע עוד פעם, וכיוון שלא נבטלה בזה החזקה דפסקה כבר דמיה, הרי אולי אין צורך להפסק טהרה.

7. ראה לדוגמה כתובות עה ע"ב ונדה ב ע"ב.

8. תודה לרב אביאל דיין שהסב את תשומת ליבי לתשובה זו.

לדבריו, מכיוון שמטרת הפסק הטהרה אצל אישה שנאסרה היא לוודא ש'נפסק מעינה', כלומר שכבר אינה רואה דם, ייתכן שכאשר 'נפסק מעינה' של הווסת, ראיית הדם על גבי עד בדיקה אינה מבטלת את החזקה ש'נפסק מעינה'. אמנם האישה נאסרה מחדש עקב ראיית הדם, ועליה להתחיל לספור שבעה נקיים שוב, אולם אין זה אומר שהיא צריכה שוב להחזיק את עצמה כ'נפסק מעינה' על ידי ביצוע הפסק טהרה חדש.⁹ לפי זה, במקרה שהמראה בבדיקה היה עוד לפני השקיעה, שוב האישה אינה מפסידה אף יום משבעת הימים הנקיים, שכן היא כבר הוחזקה שפסק דמה, וכאמור הבדיקה אמנם פוסלת שבעה נקיים, אבל אינה מבטלת חזקה זו.¹⁰ אמנם למעשה, הסיק ה'אגרות משה' בתשובתו הנ"ל שאין להקל בכך, אלא אם כן ברור שהצבע אינו ממש דם, ורק מחמירים בו מחוסר בקיאות מהם המראות האוסרים מן התורה, אולם נראה שניתן לצרף זאת כסניף לנימוקים העיקריים שהבאנו לעיל: יש סוברים שיש כאן ספק ספקא להקל, ויש לה חזקה שפסק דמה.

סיכום

אישה שעשתה הפסק טהרה, והסתפקה אם עלתה לה הבדיקה, ולכן עשתה הפסק טהרה נוסף, וגם עליו הסתפקה, וכשהביאה את העדים למורה ההוראה התברר שאחד מהם טהור ואחד לא, והיא אינה זוכרת איזה מהם היה הראשון, יכולה להתחיל למנות שבעה ימים נקיים החל ממחרת היום, והיא אינה זקוקה להפסק טהרה חדש, מהטעמים הבאים:

א. יש לנו ספק ספקא להקל - ספק אם העד השני היה הטהור, וממילא היא הפסיקה בטהרה כדין, ואף אם הראשון היה טהור, ספק אם הדם על העד השני היה בהרגשה, ואם היה שלא בהרגשה, הרי הוא אינו אוסר (או שהוא אוסר רק מדרבנן), ויכולה לסמוך על הפסק הטהרה הראשון.

ב. יש לנו חזקה להקל - בכל מקרה האישה כבר עשתה הפסק טהרה תקין, והיא הוחזקה שפסק דמה, אלא שיש לנו ספק אם היא ראתה לאחר מכן דם. במצב כזה יש ללכת אחרי החזקה, שהיא ראתה את הדם לפני הפסק הטהרה התקין ולא אחרי.

ג. כסניף לקולא יש לצרף את ספקו של שו"ת 'אגרות משה', שמא אישה שהפסיקה בטהרה כדין וראתה אחר כך דם בבדיקת עד, אף שהיא צריכה להתחיל למנות שוב שבעה נקיים (אם ראתה את הדם תוך כדי שבעת הימים הנקיים), היא אינה צריכה לבצע

9. ראה אגרות משה שם, שהביא כסמך לשיטה זו את ההלכה שאין צורך בהפסק טהרה מדם חימוד (אישה שתבעוה להינשא, גם אם היא הייתה בחזקת טהרה, צריכה לספור שבעה נקיים מחשש לדם חימוד שעלול להגיע מההתרגשות של קביעת הנישואין), כמבואר בשו"ע, יו"ד סי' קצא סעי' א.

10. יש מקום לומר שחזקת 'פסק מעינה' מתחילה רק בשקיעה של אותו יום שבו האישה עשתה הפסק טהרה, וממילא אם היא ראתה דם קודם לכן, הדבר מבטל את החזקה, ופוסל את הפסק הטהרה. קונטרס תא חזי כתב שאישה שראתה כתם שבוודאי בא מגופה אחרי הפסק הטהרה קודם השקיעה, התבטל הפסק הטהרה שעשתה, אפילו אם מדובר בכתם שעל פי גדרי הכתמים אינו אוסר (פחות מגריס או נצפה על דבר שאינו מקבל טומאה או על בגד צבעוני). אלא שכמה פוסקים (הר"ד ליאור, הר"י זילברשטיין והר"י פרקש) שנשאלו שאלה זו על ידי מכון פוע"ה, השיבו בצורה ברורה שאין לחשוש לכך.

הפסק טהרה שוב. יש להדגיש שאי אפשר להקל על סמך טעם אחד בלבד, אלא אך ורק על סמך כל הטעמים הנ"ל (או לכל הפחות הטעמים הראשון והשני יחדיו). סוף דבר, האישה נזכרה מה היה הסדר של העדים, והתברר שאכן העד הטהור היה העד המאוחר יותר, וכך יכלה להתחיל למנות שבעה נקיים ממחרת היום ללא שום פקפוקים וספקות.

